

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ МОВОЗНАВСТВА

Глущенко В.

– доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 808.3 + 808.2 : 801

ТЕОРІЇ ЛІНГВІСТИЧНОГО МЕТОДУ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ КІНЦЯ ХХ ст. – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті подано оцінку теорій лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Проаналізовано вузьке та широке трактування лінгвістичного методу, у межах яких метод розглядається відповідно як гомогенний і гетерогенний феномен. Обґрунтовано тезу про лінгвістичний метод як складну логічну одиницю. У структурі методу виділено три різні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний (В. І. Постовалова, В. А. Глущенко). Подано детальну характеристику цих компонентів.

Ключові слова: науковий метод, лінгвістичний метод, структура методу, онтологічний, операційний і телеологічний компоненти.

Глущенко В.

– доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

ТЕОРИИ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МЕТОДА В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ КОНЦА ХХ в. – НАЧАЛА ХХІ в.

В статье дана оценка теорий лингвистического метода в украинском языкознании конца ХХ в. – начала ХХІ в. Обосновано положение о лингвистическом методе как сложной логической единице. В структуре метода выделены три разнородных компонента: онтологический, операциональный и телеологический (В. И. Постовалова, В. А. Глущенко). Дана детальная характеристика этих компонентов.

Ключевые слова: научный метод, лингвистический метод, структура метода, онтологический, операциональный и телеологический компоненты.

Glushchenko V.

– Doctor of Science (Linguistics), Professor, Head of the Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

THE THEORIES OF THE LINGUISTIC METHOD IN THE UKRAINIAN LANGUAGE STUDY OF THE LATE 20th – THE BEGINNING OF THE 21st CENTURIES

The article gives the analysis of the theories of the linguistic method in the Ukrainian language study of the late 20th – the beginning of the 21st centuries. The status of the linguistic method as a complex logical unit is proved. Within the structure of the given method the three diverse components are distinguished: ontological, operational and teleological (V. I. Postovalova, V. A. Glushchenko). The detailed characteristics of these components is given.

Key words: *scientific method, linguistic method, the structure of the method, ontological, operational and teleological components.*

Постановка проблеми. У радянські часи лінгвістична методологія перебувала під вирішальним впливом марксистсько-ленінської теорії, що значною мірою гальмувало розвиток методологічних досліджень у царині мовознавства. Це відбилося, зокрема, у висуванні на передній план так званого «діалектичного методу», який, проте, має всі ознаки наукового принципу або підходу, але аж ніяк не методу як такого [8, с. 40]. Як наслідок «діалектичний метод», з одного боку, і частковонаукові та спеціальні методи, з іншого, виступають у радянському наукознавстві як *якісно* різnorідні феномени та мають різну структуру [там же, с. 41].

Недостатньо уваги приділялося проблемі структури лінгвістичного методу; у лінгвістичній методології та наукознавстві взагалі переважали гомогенні концепції методу, у межах яких метод ототожнювався з прийомами та процедурами.

Тому, безперечно, мав у 1975 р. рацію Ю. С. Степанов, який зазначав: «порівняння розвинених теорій методу в повному обсязі має скласти предмет досліджень особливого роду – теорії лінгвістичних методів» [29, с. 6]. А оскільки ситуація то цього часу радикально не змінилася, можна констатувати, що теорія лінгвістичних методів поки знаходиться в стадії становлення.

І в наш час є суттєві суперечності й значні відмінності в дефініціях і трактуваннях методу, у класифікаціях методів. Це повною мірою відбилося в українському мовознавстві. О. О. Селіванова цілком обґрунтовано підкреслює «невпорядкованість методологічного інструментарію лінгвістики, відсутність його глибокого аналізу й опису» [24, с. 48]. Це, як зазначає А. С. Зеленько, призводить до того, що в навчальних посібниках для вищої школи наводяться необґрунтовані класифікації методів (і, додамо, саме поняття методу подається дуже суперечливо), до «безпідставного релятивізму у визначенні методів,

прийомів і процедур дослідження» в кандидатських дисертаціях [11, с. 7].

Отже, звернення до проблеми лінгвістичного методу, до питання про його структуру в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. є надзвичайно актуальним і в теоретичному, і в прикладному аспектах.

Аналіз останніх досліджень. У пропонованій статті наводиться наша оцінка тих концепцій лінгвістичного методу, які відбулися в студіях українських і російських мовознавців. На основі цього подається розроблена нами (з опорою на тезу В. І. Постовалової) концепція лінгвістичного методу як складної логічної одиниці, що включає в себе три компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний. У стислому вигляді вона викладена в наших роботах [9, с. 12–13; 7; 8; 30]. Підготовка й публікація цієї статті викликана бажанням автора більш докладно викласти цю концепцію та підсилити аргументи на її користь.

Надалі ми звертаємося не тільки до праць з лінгвістичної методології, а й до наукознавчих досліджень узагалі, що, сподіваємося, заповнить певні прогалини в теорії лінгвістичного методу.

Метою пропонованої статті є оцінка теорій лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст., їхня докладна характеристика з позицій широкого трактування лінгвістичного методу як складної логічної одиниці гетерогенного характеру.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) охарактеризувати теорії лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.; 2) проаналізувати вузьке та широке трактування лінгвістичного методу, у межах яких метод розглядається відповідно як гомогенний і гетерогенний феномен; 3) обґрунтувати тезу про лінгвістичний метод як складну логічну одиницю, у структурі якої можуть бути виділені три різні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний; 4) подати детальну характеристику цих компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін *метод* уживається в наукознавстві в різних значеннях – у широкому (як спосіб, знаряддя й засіб пізнання) та вузькому (як сукупність прийомів, процедур і операцій дослідження).

Наукознавці кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. найчастіше трактують метод у вузькому смислі, розглядаючи його як сукупність прийомів, що використовуються в дослідженні. Так, з погляду В. В. Бикова метод виступає як «схема упорядкованих

послідовностей операцій» [6, с. 87–88], в інтерпретації Г. І. Рузавіна – як «певна систематична процедура» [22, с. 11].

Отже, в межах вузького трактування науковий метод виступає як сукупність прийомів, процедур і операцій, тобто як гомогенний феномен.

Так само й термін *лінгвістичний метод* уживають у різних значеннях. О. О. Селіванова інтерпретує лінгвістичний метод, по-перше, як «спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльності з метою вивчення явищ і закономірностей мови як об'єкта лінгвістики», по-друге, як «систему процедур аналізу мовних явищ та / або перевірки отриманих результатів» [25, с. 339]. Перше з цих значень є широким, друге – вузьким.

Найчастіше лінгвістичний метод трактують у вузькому смислі.

Так, з погляду О. С. Ахманової лінгвістичний метод доцільно розглядати як «сукупність прийомів, які використовуються в дослідженні мови» [1, с. 232].

Такий підхід відбився в поширеній класифікації методів. Поділяючи наукові методи на філософські, загальнонаукові, частковонаукові та спеціальні, наукознавці серед загальнонаукових методів виділяють спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент (методи емпіричного дослідження), абстрагування, аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, моделювання (методи, що використовуються на емпіричному й теоретичному рівнях), ідеалізацію, формалізацію, аксіоматичний і гіпотетичний методи (методи теоретичного дослідження) [22, с. 53–161, 227–232]. Отже, у межах цієї класифікації метод ототожнюється з операцією (прийомом, процедурою).

Зазначена класифікація набула значного поширення й у працях, присвячених методам лінгвістичних досліджень. Так, О. О. Селіванова поділяє методи лінгвістичних досліджень на загальні та лінгвістичні. До загальних дослідницьких відносить спостереження, індукцію і дедукцію, гіпотезу, аналіз і синтез, таксономію, порівняння, формалізацію, ідеалізацію, експеримент, фальсифікацію, моделювання [25, с. 339; 24, с. 49–51].

Однак ці феномени є операційними елементами (операціями, прийомами чи процедурами); інтерпретація їх як методів є очевидним спрощенням. Так, моделювання може використовуватися як прийом у різних методах, зокрема в порівняльно-історичному. Якщо вважати моделювання методом, треба визнати, що воно в одних випадках виступає як метод, а в інших як прийом. У зв'язку з цим заслуговує на увагу теза О. О. Селіванової про те, що «прийом може мати статус методу залежно від забезпечення ним конкретного результату дослідження» [24, с. 49]. Можливо, авторка саме це мала

на увазі, вказуючи при описі порівняльно-історичного методу, з одного боку, на «методику лінгвогеографії», з іншого, на «лінгвогеографічний метод» [там же, с. 53–54] (отже, один метод уживається в складі іншого).

Суперечливість такого підходу видається очевидною. На нашу думку, він призводить до «розмивання» поняття методу.

Отже, зазначені операційні елементи (спостереження та ін.), які, безперечно, входять у структуру різних методів, вважати власне науковими методами недоцільно. Є всі підстави розглядати їх як наукові прийоми. Характерно, що М. П. Кочерган інтерпретує індукцію і дедукцію, аналіз і синтез та гіпотезу як «вихідні прийоми наукового аналізу мовного матеріалу» [14, с. 209–211].

З нашого погляду, ототожнення методу з операціями (прийомами, процедурами) збіднює поняття лінгвістичного методу; метод певним чином відмежовується від принципів і підходів, які не включаються в його структуру.

У зв'язку з цим ми хотіли б навести думку С. Б. Кримського, який стверджував, що «метод не може бути редукований до чисто інструментального функціонування, до простого знаряддя, але передбачає усвідомлення нормативно апаратних засобів та ціннісних настанов у їх нерозривній єдності» [15, с. 111].

Поряд із тенденцією ототожнювати методи з операціями (прийомами, процедурами) у наукознавстві спостерігається протилежна тенденція – відривати операції (прийоми, процедури) від методів, розглядати операційні елементи окремо, як самостійний феномен. При цьому між методом і прийомами постулюється тісний зв'язок, але саме зв'язок різних феноменів, а не частин одного феномена. Ця тенденція відбилася, зокрема, у вживанні словосполучення «прийоми та методи», наприклад у монографії Ю. С. Степанова [29, с. 14]. З нашого погляду, це, так само як і ототожнення методу з прийомами (процедурами, операціями), збіднює поняття методу. Операційні елементи мають бути включені в структуру методу як його складова частина.

У широкому смислі науковий, у тому числі лінгвістичний метод розглядають як шлях пізнання, його вид і спосіб, знаряддя й засіб. Таке трактування є класичним: його витoki можна знайти вже в Аристотеля, на нього орієнтувався й Г. Гегель.

Так, С. Б. Кримський визначає науковий метод як «систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціонування її об'єктів». Метод «відрізняється від методики та техніки тим, що

окрім технічної, процедурної частини включає також їх теоретичне усвідомлення та особливі пізнавальні принципи», він «знаходиться в єдності з певною теорією чи теоріями» [16, с. 373].

У структурі методу С. Б. Кримський виділяє дві частини. Це, по-перше, «конструктивна частина методу». Сюди входять принципи методологічного аналізу, зразки та антизразки їх предметного втілення, а також умови застосування методу (його можливості, сфера й обмеження застосування). По-друге, це «алгоритмічно-процедурна частина методу». У цю частину автор включає «стандартні правила», «процедури», «алгоритмічні рецепти (способи дії)», «нормативи» та «вимоги» [15, с. 111–114].

Отже, науковий, у тому числі лінгвістичний метод у широкому трактуванні слід інтерпретувати як гетерогенний феномен.

Перспективним видається тлумачення лінгвістичного методу як складної логічної одиниці з певною структурою [26, с. 258].

За визначенням Б. О. Серебренникова, науковий метод узагалі та лінгвістичний метод зокрема – це «певний підхід до досліджуваного явища, певний комплекс тверджень, наукових і чисто технічних прийомів, застосування яких дає можливість вивчити певне явище», тому «метод завжди є системою» [там же]; специфіка методу визначається об'єктом дослідження та його метою [там же, с. 259].

Узагальнивши цю концепцію, Л. П. Іванова зазначила, що у структурі методу можна виділити два основні компоненти: «теоретичне обґрунтування певного підходу до аналізу мовних і мовленнєвих фактів» і «методику дослідження, що з нього випливає» [12, с. 231].

Погоджуючись з Л. П. Івановою в цілому, ми хотіли б відзначити, що, оскільки на сучасному етапі розвитку науки суттєво зростає роль конструктивістських моментів у науковому пізнанні, поняття методу має пов'язуватися з поняттям мети.

За умови включення мети дослідження у структуру методу (а це видається цілком правомірним) у ній може бути виділений телеологічний компонент.

З нашого погляду, найбільш розчленовані уявлення й засоби для достатньо адекватного опису лінгвістичного методу вироблені в межах інтерпретації методу як одиниці, що включає в себе три різні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний.

Це твердження, висунуте В. І. Постоваловою [21, с. 24], було розвинене й обґрунтоване в наших публікаціях [9, с. 12–13; 7; 8; 30].

У межах зазначеного підходу комплекс наукових прийомів (процедур, операцій) та методика їх застосування становлять лише один з компонентів методу – операційний.

Звернемося до онтологічного компонента методу. Онтологія виступає в ролі засобу, за допомогою якого дослідник сприймає світ як деяку певним чином розчленовану цілісність, подану йому в системі філософських категорій. «Підсистема» онтології ніби замикає пізнавальний рух: вона є й логічно першим кроком, задаючи категоріальне бачення об'єкта дослідження, і логічно останнім, включаючи в себе отримані результати [27, с. 26–27]. З цього випливає, що як належність онтологічного компонента наукового методу доцільно розглядати такі засоби пізнання, як принцип і підхід.

Науковий принцип є найважливішим методологічним засобом, теоретико-методологічною основою методу. У ролі принципів виступають глобальні твердження з широким радіусом дії, що мають стратегічне значення [21, с. 102]. Принципи дослідження виступають як вихідні, проміжні та кінцеві теоретичні узагальнення [27, с. 25–26].

Науковий підхід, тісно пов'язаний із принципом, трактують як методологічну орієнтацію дослідження, як позицію, з якої розглядають об'єкт вивчення [3, с. 74]. Підхід визначає напрям дослідження [20, с. 24; 4, с. 59], проте він, на відміну від принципу, не є безпосереднім знаряддям пізнання [20, с. 24]; підхід відбивається в принципах, прийомах і процедурах певного методу [4, с. 60].

Як приклад розглянемо структуру порівняльно-історичного методу. У його онтологічний компонент входить ряд принципів і підходів. Провідним для цього методу принципом, який, власне, і викликав до життя порівняльно-історичне мовознавство, є принцип історизму. Це твердження є загальноприйнятим: у будь-якій праці, присвяченій порівняльно-історичному методу, ідеться й про принцип історизму. Проте це не єдиний принцип у структурі онтологічного компонента порівняльно-історичного методу. Проведена нами історико-наукова реконструкція показала, що в працях порівняльно-історичного спрямування значну роль відіграють також принципи причиновості, системності та загального зв'язку явищ [9]. У науковій літературі принципи історизму, причиновості, системності, загального зв'язку явищ розглядають як «загальнофілософські» [20, с. 80] і як принципи лінгвогенетичних досліджень взагалі [10, с. 29–44]. Зокрема, вони є принципами порівняльно-історичного дослідження, що входять в онтологічний компонент порівняльно-історичного методу [9, с. 15–22]. Зазначеним принципам відповідають певні підходи (історичний, причиновий, системний).

Важливим є питання про взаємозв'язок принципів історизму, причиновості та системності в компаративістиці. Розглядаючи принципи системності та історизму, В. І. Постовалова відзначає, що дуже часто ці принципи інтерпретують як незалежні; у цьому випадку питання про їхню сумісність у межах тієї або іншої концепції є

дискусійним. Цей підхід допускає такі трактування: 1) обидва принципи виключають один одного; 2) обидва принципи виступають як супутні; 3) обидва принципи не виключають один одного [21, с. 63–64]. Сама В. І. Постовалова вважає принцип історизму одним з різновидів принципу системності, якщо розглядати систему як сукупність її функціонально-генетичних станів [там же, с. 63]. Подібний погляд представлено в праці І. В. Бойченка та В. І. Куценка: автори розглядають принцип історизму як подальшу конкретизацію принципів розвитку, детермінізму та системності [5, с. 19].

У філософії досить поширеним є пояснення взаємозв'язку принципів історизму, причиновості та системності шляхом звернення до принципу загального зв'язку явищ. Так, Я. Ф. Аскін зазначає взаємозв'язок принципів детермінізму та загального зв'язку явищ і підкреслює, що «детермінізм відбиває активний бік цього взаємозв'язку» [1, с. 14]. О. Г. Спіркін вважає, що принцип загального зв'язку явищ існує в причиновому та системному вияві [28, с. 87].

Подібний підхід відбився й у мовознавстві. На думку В. М. Русанівського, конкретизацією принципу загального зв'язку явищ є принцип причиновості [23, с. 3], а з погляду О. С. Мельничука – принципи причиновості та системності [18, с. 19–20]. Найбільш завершений вигляд такий підхід дістав у концепції В. К. Журавльова: як конкретизацію та вияв універсального принципу загального зв'язку явищ інтерпретовано три принципи – історизму, причиновості й системності [10, с. 39–40].

Операційний компонент порівняльно-історичного методу включає низку прийомів і процедур. За Г. А. Климовим, це 1) прийом генетичного ототожнення фактів, 2) процедура лінгвістичної реконструкції, 3) прийоми хронологізації та локалізації мовних явищ [13, с. 84]. Найбільш суттєвою частиною операційного компонента порівняльно-історичного методу є процедура лінгвістичної реконструкції [17, с. 202].

Телеологічний компонент порівняльно-історичного методу становить його мета. У сучасній компаративістиці її трактують достатньо широко: це відтворення моделей прамовних станів сімей і груп споріднених мов, їх подальшого розвитку та членування на самостійні мови, а також створення порівняльно-історичних описів (граматик і словників) споріднених мов [19, с. 485].

Проте, з нашого погляду, порівняльно-історичні дослідження спрямовані не тільки на висвітлення конкретних фактів з історії тих або інших мов, тобто мають виключно фактологічний характер. Конкретні мовні факти можна усвідомлювати як вияв загальних

закономірностей у «підсистемі» онтології, а мету дослідження – як розкриття історичних, причинових, системних зв'язків фактів мови, тобто як реалізацію принципу загального зв'язку явищ на конкретному історико-мовному матеріалі [9, с. 14–15]. Саме так, з методологічних позицій, трактували мету порівняльно-історичного дослідження вчені Харківської та Московської лінгвістичних шкіл [там же, с. 99, 175].

Викладена й аргументована у статті концепція лінгвістичного методу, як нам видається, «знімає» протиріччя, тією або іншою мірою притаманні іншим концепціям.

Трактування лінгвістичного методу як складної логічної одиниці, що включає в себе онтологічний, операціональний і телеологічний компоненти, видається перспективним з погляду вивчення одиниць і категорій усіх мовних рівнів. Запропонований підхід дозволяє об'єднати у цілісній концепції методу такі різноманітні, але взаємопов'язані феномени, як принципи / підходи, операції (прийоми, процедури) та мета дослідження.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. Теоріям лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. притаманні суттєві суперечності. Існують значні відмінності в дефініціях і трактуваннях методу, у класифікаціях методів.

2. Термін *лінгвістичний метод* має отримати однозначне тлумачення.

3. При вузькому трактуванні лінгвістичного методу він ототожнюється з операціями (прийомами, процедурами), тобто виступає як гомогенний феномен; така інтерпретація збіднює поняття лінгвістичного методу; метод певним чином відмежовується від принципів і підходів, які не включаються в його структуру.

4. Найбільш розчленовані уявлення й засоби для достатньо адекватного опису лінгвістичного методу вироблені в межах широкого трактування. Метод у широкому тлумаченні є складною логічною одиницею, яку слід інтерпретувати як гетерогенний феномен. Найбільш експланаторною й перспективною з погляду вивчення одиниць і категорій усіх мовних рівнів видається концепція, згідно з якою у структурі методу виділяються три різноманітні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у поглибленому вивченні низки актуальних питань:

1. Поняття лінгвістичної методології. Співвідношення понять методу, методології та методики.

2. Принципи та підходи: сутність, відмінності, класифікація.

3. Операція, прийом і процедура, їх зміст і специфіка.

4. Уточнення класифікації (класифікацій) лінгвістичних методів і виявлення специфіки кожного методу.

Література

1. Аскин Я. Ф. Философский детерминизм / Я. Ф. Аскин. – Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1974. – 68 с.

2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ахманова Ольга Сергеевна. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 608 с.

3. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 270 с.

4. Бойченко И. В. Проблема метода в категориальном аппарате исторического материализма / И. В. Бойченко // Социальное познание: принципы, формы, функции : сб. науч. трудов / отв. ред. В. И. Куценко, И. В. Бойченко. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 56–78.

5. Бойченко И. В. Значение исторического материализма для обоснования принципов социально-научного познания / И. В. Бойченко, В. И. Куценко // Социальное познание: принципы, формы, функции : сб. науч. трудов / отв. ред. В. И. Куценко, И. В. Бойченко. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 8–26.

6. Быков В. В. Методы науки / В. В. Быков. – М. : Наука, 1974. – 215 с.

7. Глущенко В. А. К вопросу о структуре лингвистического метода / Глущенко В. А. // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методич. сб. / отв. за вып. В. А. Глущенко. – Славянск, 2001. – Вып. VIII. – С. 3–6.

8. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура / В. А. Глущенко // Мовознавство. – 2010. – № 6. – С. 32–44.

9. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / Глущенко Володимир Андрійович / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. – Донецьк, 1998. – 222 с.

10. Журавлев В. К. Диахроническая фонология / Владимир Константинович Журавлев. – М. : Наука, 1986. – 232 с.

11. Зеленько А. С. Методи й аспекти дослідження мови / А. С. Зеленько // Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту. – 1999. – № 5. – С. 7–14.

12. Иванова Л. П. Курс лекций по общему языкознанию : научное пособие / Иванова Людмила Петровна. – К. : Освита України, 2006. – 312 с.

13. Климов Г. А. Основы лингвистической компаративистики / Климов Георгий Андреевич / отв. ред. Н. З. Гаджиева. – М. : Наука, 1990. – 168 с.

14. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філол. спеціальностей вищих закладів освіти / Кочерган Михайло Петрович. – К. : Академія, 1999. – 288 с.
15. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / Кримський Сергій Борисович. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
16. Кримський С. Метод / С. Кримський // Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – С. 373.
17. Макаев Э. А. Общая теория сравнительного языкознания / Макаев Энвер Ахмедович. – М. : Наука, 1977. – 205 с.
18. Мельничук А. С. Понятие системы и структуры языка в свете диалектического материализма / А. С. Мельничук // Вопросы языкознания. – 1970. – № 1. – С. 19–32.
19. Нерознак В. П. Сравнительно-исторический метод / В. П. Нерознак // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 485–486.
20. Подкорытов Г. А. О природе научного метода / Геннадий Алексеевич Подкорытов. – Л. : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1988. – 224 с.
21. Постовалова В. И. Историческая фонология и ее основания : опыт логико-методологического анализа / Валентина Ивановна Постовалова. – М. : Наука, 1978. – 203 с.
22. Рузавин Г. И. Методы научного исследования / Г. И. Рузавин. – М. : Мысль, 1974. – 237 с.
23. Русанівський В. М. Марксистсько-ленінська методологія вивчення лінгвістичних об'єктів / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1980. – № 6. – С. 3–11.
24. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
25. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
26. Серебренников Б. А. Проблема взаимоотношения общей методологии, лингвистической науки и частных методов лингвистического исследования / Б. А. Серебренников // Общее языкознание : методы лингвистических исследований / отв. ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1973. – С. 257–313.
27. Снесар В. И. Место принципов в системе научного знания / Снесар В. И. // Анализ системы научного знания / под ред. Я. Ф. Аскина, Т. К. Никольской, Б. И. Мокина. – Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1976. – С. 24–27.

28. Спиркин А. Г. Основы философии : учеб. пособие для вузов / А. Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1988. – 592 с.

29. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Наука, 1975. – 311 с.

30. Glushchenko V. Method Structure in Russian and Ukrainian Linguistic Tradition / Glushchenko V. // Collected Articles of the 3rd International Linguistics Conference (Taganrog, Russia) / edited by G. T. Polenova and T. G. Klikushina. – Newcastle upon Tyne, 2014. – P. 293–300.

Орел А.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Тищенко К.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161'34-112

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ СИНХРОНІЧНОЇ ФОНОЛОГІЇ В ДІАХРОНІЇ (ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто концепції вчених Празької лінгвістичної школи, а також окремих дослідників (А. Мартіне, М. І. Стеблін-Каменського та ін.). Проаналізовано конвергентно-дивергентну теорію Є. Д. Поливанова. Визначено важливість вивчення фонетичних законів, що пов'язують синхронію із діахронією. Особливу увагу приділено дослідженню фонетичних змін у діахронії. На думку сучасних фонологів, концепції вказаних учених покладені в основу визначення фонематичного закону. Простежено зв'язок конвергентно-дивергентної теорії зі студіями Санкт-Петербурзької фонологічної школи. Розглянуто специфіку фонологічних та нефонологічних мутацій (у визначенні Р. О. Якобсона – це різновиди фонетичних змін). Висвітлено погляди представників Празької лінгвістичної школи на процеси фонологізації та дефонологізації. Виділено ідеї А. Мартіне щодо гармонійного розвитку мовної системи. Відзначено внесок учених Празької школи в трактування всієї еволюції фонологічної системи за допомогою телеологічних пояснень.

Ключові слова: *фонологія, фонетичний закон, фонематичний закон, конвергентно-дивергентна теорія, Празька лінгвістична школа.*